

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra aplikované ekonomie

DIDAKTIKA EKONOMIE

Studijní text

Jaromír Tomčík

Olomouc 2015

Název: Didaktika ekonomie
Autor: Mgr. Jaromír Tomčík
Recenzenti: prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.
Doc. Ing. Jaroslava Kubátová, Ph.D.

1. vydání/neprodejné

Vydavatel: Societas Scientiarum Olomucensis II.
Křížkovského 10, Olomouc
Olomouc 2015
www.kae.upol.cz
<http://icv.ff.upol.cz/ucitelska-zpusobilost/>

ISBN: 978-80-87533-13-0

„Non scholae sed vitae discimus. - Neučíme se pro školu, ale pro život.“

Seneca

Obsah

Úvod	6
1 Didaktika odborných předmětů – obsah, vysvětlení	7
1.1 Kurikulum	11
2 Osobnost učitele ekonomických předmětů	15
2.1 Charakteristické znaky	16
2.2 Specifické požadavky	16
2.2 Rysy osobnosti učitele	17
2.4 Styl působení učitele ve vyučovacím procesu	18
2.5 Dynamika učitele	20
3 Organizační formy vyučování	23
3.1 Organizační formy vyučování podle způsobu organizace	23
3.2 Organizační formy výuky podle zřetele k jednotlivci a kolektivu	26
3.3 Organizace výuky z hlediska způsobu plánování	27
4 Vyučovací metody v ekonomických předmětech	32
4.1 Metody slovní	32
4.2 Metody názorně demonstrační	34
4.3 Metody praktické	34
4.4 Metody z hlediska aktivity a samostatnosti žáků	35
4.5 Metody z hlediska etap vyučovacího procesu	35
4.6 Programové učení	37
4.7 Uplatňování motivačních metod	38
5 Didaktické zásady v ekonomických předmětech	40
5.1 Zásada názornosti	41
5.2 Zásada uvědomělosti a aktivity	41
5.3 Zásada soustavnosti (systematičnosti) a cílevědomosti	41
5.4 Zásada přiměřenosti a individuálního přístupu	42
5.5 Zásada trvalosti	42
5.6 Zásada vědeckosti	43
5.7 Zásada propojení teorie a praxe	43
5.8 Zásada zpětné vazby	43
5.9 Zásada komplexního rozvoje	44

6 Obsahová struktura ekonomického předmětu	46
6.1 Uspořádání učiva	46
6.2 Výchovně-vzdělávací cíle ekonomiky	47
6.3 Obsah učiva rozdělený do tematických celků	48
Seznam literatury	51

Úvod

Studijní text *Didaktika ekonomie* je určen posluchačům studia Učitelství na Katedře aplikované ekonomie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Didaktika ekonomie, jenž se zabývá formální a procesuální stránkou subjektivních a objektivních činitelů edukačního procesu má své cíle, kterými mj. je co největší vhléd do základu edukačního procesu a dosažení nejvyššího stupně kontinuálnosti a didaktické teorie a školní ekonomické praxe. V tomto studijním textu si vysvětlíme a naučíme se správně aplikovat organizační formy vyučování, vyučovací metody, didaktické zásady. Řekneme si podstatné informace o pojmu didaktiky, o osobnosti učitele a o obsahové struktuře ekonomického předmětu.

Text skript obsahuje 6 kapitol, které jsou rozděleny na několik dalších podkapitol. Text je členěn do oddílů cíle, průvodce studiem, příklady, otázky k zamyšlení, otázky a úkoly vyžadující písemnou odpověď, shrnutí, slovníčku pojmů, klíčová slova, kontrolní otázky a korespondenční úlohy. V textu se objevují ikony, které signalizují konkrétní části.

Tento studijní text je základním vhlédem do problematiky didaktiky ekonomie. Seznam použité literatury je uveden na konci studijního textu (zdroje u příkladů, obrázků, aj. jsou uvedeny přímo v textu). Uvedené zdroje jsou zároveň základní literaturou k dalšímu studiu za účelem prohloubení získaných znalostí.

1 Didaktika odborných předmětů – obsah, vysvětlení

Cíle studia

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- *definovat a popsat pojmy pedagogika, didaktika, oborová didaktika, didaktika odborných předmětů, kurikulum, rámcový vzdělávací program,*
- *na konkrétním příkladu vysvětlit systém kurikulárních dokumentů.*

Průvodce studiem

Máte před sebou téma, které se bude zabývat pojmem didaktiky odborných předmětů a kurikulem. Při studiu tématu vám doporučuji vycházet z vlastní zkušenosti, z vlastní praxe a také z předmětů pedagogiky nebo pedagogické psychologie. Nebude na škodu, když se opět seznámíte s nejdůležitějšími pojmy z pedagogiky a pedagogické psychologie. Můžete se rovněž poradit s tutorem.

Předtím než se vůbec začneme zabývat didaktikou ekonomických předmětů, je nutné si říci, odkud se „tato didaktika“ vzala a kam se v rámci věd řadí.

Didaktika odborných (ekonomických) předmětů patří mezi **pedagogické vědy**, resp. vychází z pedagogiky a je úzce spojena s vědami přírodními, společenskými, ale i technickými. Jako vědní obor se začala uznávat až v 19. století.

Termín „**paidagógos**“ pochází z antického Řecka a značí otroka, který pečoval o syna svého pána a zároveň ho doprovázel do školy. V latině se používá slovo „**paedagogus**“, které posouvá význam slova již do roviny učitele či vychovatele. V českém jazyce využíváme u lidí, kteří se věnují profesionální výchově dětí, mládeže a dospělých, přičemž mají určitou způsobilost a kvalifikaci, pojem **pedagog**.

Pedagogika je vědou o permanentní, stálé a celoživotní výchově dětí, mládeže a dospělých. Výchova a vzdělávání se uskutečňují nejen ve škole. Pedagogika je věda se širokým spektrem zájmů a velkým polem působnosti.

Přesto se ale zaměřuje hlavně na tyto čtyři problémy:

- **výchovu ve společnosti – ve škole, ale mimo ni,**
- **výchovu v práci, v pracovním procesu,**
- **výchovu v rodině,**
- **sebevýchovu.**

Jelikož pedagogika zkoumá obecné zákonitosti výchovy, sleduje také **základní požadavky na harmonický soulad duševních a tělesných vlastností**. Náplň pedagogiky po obsahové stránce je rozsáhlá. Disciplíny, které do ní patří nebo s ní souvisejí, se někdy uvádí v rámci edukačních věd i jako samostatné. Uvádíme několik příkladů:

- **Základní pedagogické disciplíny:**
  - obecná pedagogika,
  - dějiny pedagogiky,
  - komparativní pedagogika,
  - obecná didaktika,
  - školní didaktika,
  - pedagogika volného času, aj.
- **Samostatné pedagogické disciplíny:**
  - speciální pedagogika, aj.
- **„Hraniční“ disciplíny:**
  - pedagogická psychologie,
  - ekonomie vzdělávání, aj.

Výše uvedené disciplíny se následně dále a dále profilyovaly, čímž se **vyčlenily nové obory**, které zkoumaly edukaci (vychovávání a vzdělávání) jen z určitého úhlu pohledu. Například v rámci věku, instituce, oboru, aj. (mluvíme např. o školní didaktice v mateřských školách, školní didaktice na základních školách, školní didaktice na druhém stupni základní školy, aj.).

Pedagogika se zabývá **komplexně problematikou cílů, metod, obsahu, forem a prostředků výchovy v nejširším smyslu**. Výchovu lze organizovat v různých formách, pomocí dalších výchovných a vzdělávacích prostředků. Na základních a na středních školách dokážeme nejlepší formou - tím nejlepším možným způsobem - vychovávat a vzdělávat. Věda, která se zabývá vzděláváním a vyučováním, tvoří již výše zmíněnou disciplínu, která se jmenuje **didaktika**.

Didaktika se obecně zabývá formální a procesuální stránkou subjektivních a objektivních činitelů edukačního procesu. Cílem je co nejhlubší proniknutí do podstaty edukačního procesu a dosažení co nejvyššího stupně kontinuálnosti a harmonie didaktické teorie a školní praxe.

Otázky k zamyšlení

Co vás zaujalo v předešlém textu?

Dokážete říct, co jste se vše dozvěděli o pedagogických vědách, pedagogice a didaktice?

Již víme, že z pedagogiky se vyvinula didaktika. Nyní se dozvíme, že z didaktiky se profilovala disciplína pod názvem **oborová didaktika** (týkající se všech odborných předmětů daného studijního nebo učňovského oboru, tj. ekonomie, účetnictví, podniková ekonomika, fiktivní firmy, aj. v oboru Obchodní akademie nebo materiály, truhlářské práce, dějiny umění, konstrukce aj., v oboru Umělecký řezbář) a **speciální předmětová didaktika neboli didaktika odborných předmětů** (týkající se každého odborného předmětu zvlášť, tj. didaktika podnikové ekonomiky, didaktika účetnictví, ...).

Oborová didaktika se zabývá jevy a problémy jednotlivých odborných předmětů (ekonomie, strojírenství, stavebnictví, řezbářství). Základním předpokladem jsou tedy jednotlivé učební předměty dané učebním plánem a osnovami v samostatném oboru vzdělávací instituce. V ekonomii řeší například problematiku didaktiky techniky a učebních pomůcek, zadávání početních úkolů s ohledem na ekonomické záležitosti, nácvik vedení fiktivních firem apod.

Didaktika odborných předmětů nejen že vychází z pedagogických disciplín, ale také zpětnovazebně poskytuje jisté podněty a východiska jiným příbuzným disciplínám.

Didaktika je důležitou součástí pedagogiky. Její vztah k pedagogice je tak těsný, že často bývá označována jako „**srdce pedagogiky**“. Pedagog jako subjekt i objekt působí edukačně především ve vyučovací jednotce, ve které jsou žáci bezprostředním objektem a subjektem jeho plánovitého a cílevědomého působení.

Příklad

*Subjekt je ten, kdo **působí** v rámci edukačního procesu, objekt je ten, kdo **přijímá** výchovné a vzdělávací působení. Tzn.: žák je subjektem i objektem a zároveň i učitel je subjektem i objektem. **Vzájemně se tedy učí učitel i žák.***

Jestliže vzdělání učitele, jeho odborné a praktické zkušenosti, a materiálové zabezpečení školy je na vysoké úrovni, kvalita výuky v odborných předmětech je také dostatečně zajištěna. Platí zde tedy přímá úměra. **Čím vyšší stupeň kvality učitele, tím vyšší stupeň kvality výuky.** S tím ovšem souvisí nejenom struktura a systém odborných předmětů, ale i metodika, oborová didaktika, která je soustavou poznatků o základech a přístupech procesu vzdělávání konkrétního vědního oboru.

Didaktika odborných ekonomických předmětů učí studenty učitelství odborných předmětů (statistika, ekonomie, účetnictví) efektivně vkládat didaktický systém do vzdělávacího procesu, připravovat, řídit, kontrolovat a hodnotit jeho průběh a situace, které se v něm vytvářejí. To znamená, že **didaktika odborných předmětů je vede k praktické učitelské činnosti**, k tvůrčímu metodickému přístupu ve výuce se snahou dále ji **účinně a efektivně zlepšovat**. Zároveň jim umožňuje tvořivě se podílet na **rozvíjení oborové didaktiky** jako vědního oboru.

Jelikož obrovské množství stále nových poznatků z jednotlivých technických oborů (např. ekonomie, truhlářství, stavebnictví) nelze vložit do rozsahu předmětu školního vyučování, je zapotřebí při plánování obsahu učiva provést účelový výběr, k čemuž slouží **učební plány a učební osnovy**. Didaktika odborných předmětů musí splňovat vědeckou úroveň, avšak v rozsahu a množství adekvátní pro předložení žákům, kteří mají plnit vytyčené edukační cíle.

Didaktika se především zabývá teorií vzdělání a teorií vyučování:

- **Teorie vzdělání** – obsah, výběr učiva, vzdělávací a výchovné cíle, množství učiva. Klíčový úkol vyučovacího procesu je ovlivněn dostatečně plánovaným a předpokládaným profilem vzdělávaného a vychovávaného jedince. Obsahem pojmu teorie vzdělání jsou fakta (pojmy, poučky), výkony (činnosti, aktivity, operace) a poznávací procesy (pozornost, myšlení, vnímání). **Fakta se vyučováním mění na vědomosti, výkony na dovednosti a poznávací procesy na intelektuální schopnosti.**
- **Teorie vyučování** – proces vyučování, gnoseologické, pedagogické, hygienické a fyziologické základy, hlavní činitelé (učitel, žák, učivo). Výběr je prováděn a určován na základě **aktuálních potřeb společnosti**. Klade důraz na práci učitelů odborných předmětů, třídních učitelů, ale i ředitelů. Problémem se ale zdá stejnost průměrných požadavků hlavně na středních odborných učilištích, kde stejný obsah učiva, jednotné učební plány a osnovy nejsou vhodné pro všechny žáky z důvodu odchylek fyzického nebo mentálního vývoje v obou směrech, tj. pro žáky zaostávající, ale i talentované.

Otázky k zamyšlení

V další části se budeme zabývat tématem, o kterém jste již slyšeli...

Víte tedy, co je to „kurikulum“?

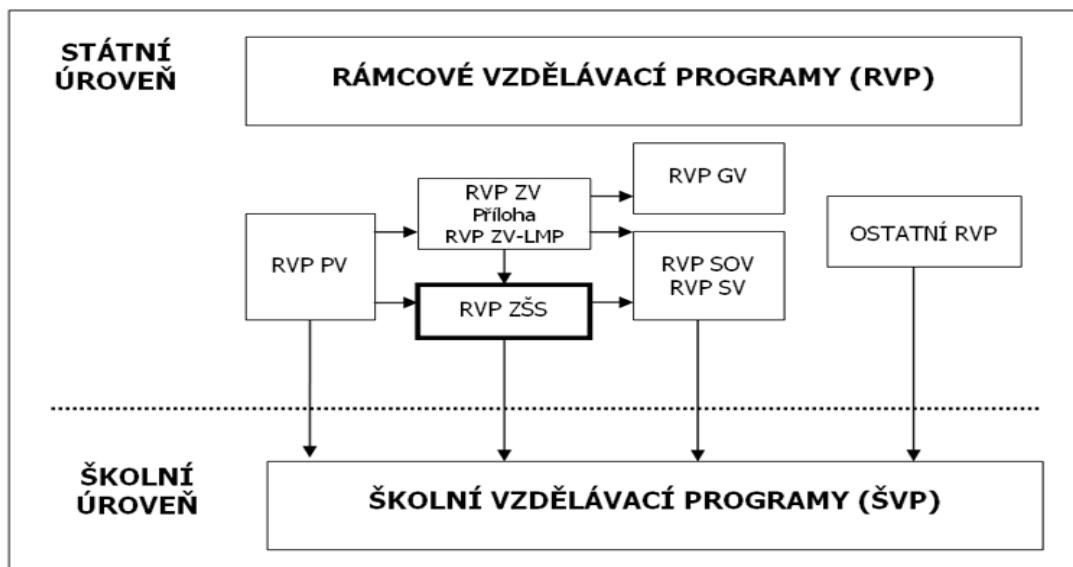
1.1 Kurikulum – pojem, teorie, tvorba

Kurikulum zahrnuje koncepci, pojetí a obsah edukace. Je to **program vzdělávání a výchovy**. Můžeme také říct, že jde o **soubor učebních plánů, učebních osnov a dalších dokumentů**. V širším smyslu chápeme kurikulum jako ucelenou koncepci cílů, kompetencí, obsahu, zásad, forem, metod a dalších edukačních prostředků.

Systém kurikulárních dokumentů je naznačen v obrázku č. 1. Pro zopakování uvádíme, co jsou **rámcové vzdělávací programy** (www.nuov.cz, 2015): „na státní úrovni jsou zpracovávány rámcové vzdělávací programy (RVP) pro jednotlivé obory vzdělání. Tyto programové dokumenty konkretizují obecné cíle vzdělávání, specifikují klíčové kompetence

důležité pro rozvoj osobnosti žáků, vymezují věcné oblasti vzdělávání a jejich obsahy, charakterizují očekávané výsledky vzdělávání a stanovují rámce a pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů, včetně učebních plánů“.

Obrázek č. 1: Systém kurikulárních dokumentů (Učitelské noviny, 2006)

Vysvětlivky: PV – předškolní vzdělávání, ZV – základní vzdělávání, LMP – žáci s lehkým mentálním postižením, GV – gymnázia, SOV – střední odborné vzdělávání, SV – střední vzdělávání, OSTATNÍ RVP – umělecké obory, jazykové školy

Příklad

Struktura RVP GV má pět částí, o nichž se alespoň stručně zmíníme.

Část A – vymezení RVP G

Systém kurikulárních dokumentů, principy, z nichž vycházejí všechny RVP (koncept celoživotního učení, podpora autonomie škol a profesní odpovědnosti učitelů, očekávané výstupy a učivo, tendence ve vzdělávání navozované a podporované RVP ZV).

Část B – charakteristika vzdělávání (jen pro 4letá gymnázia a vyšší ročníky víceletého gymnázia) – organizace, podmínky přijetí ke vzdělávání, ukončení vzdělávání

Průběh dle §§ 66 až 68 školského zákona č. 561/2004 Sb. ve znění pozdějších předpisů, podmínky přijetí dle §§ 59-61 a § 63 školského zákona, ukončování vzdělání a získání

dokladu o dosažení stupni vzdělání dle § 72 a §§ 77-82 školského zákona (maturita).

Část C – Pojetí a cíle vzdělávání

Klíčové kompetence, vzdělávací oblasti – charakteristika, cílové zaměření vzdělávací oblasti, vzdělávací obsah, průřezová témata, rámcový učební plán.

Část D – vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Vzdělávání žáků mimořádně nadaných, podmínky pro realizaci RVP ZV, zásady pro tvorbu ŠVP (školní vzdělávací program).

Otázky k zamyšlení

Znáte průřezová témata některých ekonomických předmětů?

Z čeho vychází didaktika ekonomických předmětů v rámci věd?

Setkali jste se ve vaší praxi již s ŠVP, RVP?

Znáte klíčové kompetence?

Otázky a úkoly vyžadující písemnou odpověď

Vyhledejte v literatuře či na internetu příklady oblasti vzdělávání a jejich obsahy rámcového vzdělávacího programu např. pro obchodní akademie a ekonomické lyceum.

Vyhledejte v literatuře či na internetu klíčové kompetence a vysvětlete, co znamenají.

Jaký máte názor na vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně talentovaných na ekonomických školách, resp. obchodních akademiích?

Odpovědi si poznamenejte do svého bloku.

Shrnutí

V této kapitole jsme si uvedli, že didaktika ekonomických předmětů vychází z didaktiky a ta je součástí pedagogiky. Oborová didaktika se týká všech odborných předmětů daného studijního oboru (obchodní akademie, ekonomické lyceum, aj.) a didaktika odborných předmětů se týká každého odborného předmětu zvlášť (podniková ekonomika, účetnictví, aj.). Víme, že didaktika se rovněž zabývá teorií vzdělání a teorií vyučování. Rámcově rozumíme kurikulum tak, že je považujeme za program vzdělávání a výchovy, který zahrnuje koncepci, pojetí a obsah edukace.

Slovníček pojmů, klíčová slova

Didaktika

Pedagogika

Didaktika odborných předmětů

Kurikulum

Kontrolní otázky

- 1) Co je obsahem pedagogiky?
- 2) Vysvětlete rozdíl mezi oborovou didaktikou a didaktikou odborných předmětů.
- 3) Vysvětlete systém kurikulárních dokumentů.

2 Osobnost učitele ekonomických předmětů

Cíle studia

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- *charakterizovat učitele,*
- *jmenovat specifické požadavky na pedagogy,*
- *zhodnotit rysy osobnosti učitele,*
- *popsat vyučovací styly vzdělávacího působení.*

Průvodce studiem

Máte před sebou téma, ve kterém se dozvíte něco o osobnosti učitele a jeho charakteristických znacích, které by měl mít. V této kapitole se také budeme věnovat specifickým požadavkům, které musí dodržovat. Chování, projevy, postoje a jednání si shrneme v kapitole o rysech osobnosti. Dále si povíme „něco“ o vyučovacích stylech učitele a o různých typech učitelů, kteří řídí edukační proces.

Učitel jako hlavní činitel edukačního procesu (kromě edukantů, podmínek a projektu) je v rámci výchovně-vzdělávacího procesu subjektem i objektem (viz výše), který prostřednictvím dalších činitelů a jejich vzájemných vztahů **realizuje edukační cíle**. Učitel je profesionál, který je pedagogicky způsobilý. Jeho způsobilost je nejenom odborná, vědecká, ale i didaktická a sociální. Musí mít vědomosti z pedagogiky, didaktiky, metodiky, ale i psychologie a pedagogické psychologie. Pro úspěšnou výchovu žáků je žádoucí, aby vyučoval teoreticky, ale také prakticky – tak, aby i sami žáci mohli teorii vyzkoušet v praxi. Učitel musí ve výchovně-vzdělávacím procesu umět formovat osobnost žáků.

Učitel **plánuje, organizuje, řídí a kontroluje optimální rozvoj žáků pro aktuální potřeby společnosti, ale i možnosti žáků**. Práce pedagoga je nejenom pravomocná, ale i odpovědná vůči celé společnosti, rodičům, ale i žákům samotným.

2.1 Charakteristické znaky

Učitel nejenom ekonomiky musí mít tyto charakteristické znaky osobnosti:

- **hodnotovou orientaci** – Osobnost demokratických ideálů s pevným charakterem a optimistickými životními hodnotami, které vlastními příklady a nadějí ukazují příklad, způsob života a přesvědčení v rozvoji hodnotové orientace žáka. Opravdovost a skutečnost musí být podpořeny chováním, vystupováním a jednáním jeho samotného tak, aby tyto hodnoty bylo možné přenést na žáky a tím je mnohostranně vychovávat.
- **odborné a všeobecné vzdělání** – Filozofický, kulturní, vědecký a politický rozhled musí být doplněn právě o odbornou stránku. Učitel by se měl orientovat nejenom úzkoprofilově ve své jednostranné odborné vzdělanosti. Jestliže říkáme, že pedagogové formují celou osobnost žáka, je právě mnohostrannost odborného a všeobecného vzdělání předpokladem k rozmanitému výchovně-vzdělávacímu působení. Musíme si také uvědomit, že každý obor má interdisciplinární rozměr, tj. zasahuje i do dalších disciplín. Toto platí zvláště u takového předmětu, jakým je ekonomika.

Otázky k zamyšlení

Vysvětlete charakteristické znaky osobnosti učitele – hodnotovou orientaci a odborné a všeobecné vzdělání.

2.2 Specifické požadavky

Učitel ekonomiky v rámci své profesní kvalifikace musí dodržovat tyto specifické požadavky, jestliže chce pozitivně ovlivňovat výsledky edukačního procesu:

- **autorita** – Začínající odborní učitelé mohou mít těžší úkol v tom, že mnohdy přicházejí z praxe a pedagogicko-psychologickou praxi zatím nemají zvládnutou. Je proto třeba, aby si dokázali najít a vytvořit kladný vztah k žákům, přizpůsobili množství výuky potřebám a vyspělosti žáků, aby respektovali poučku: „ne učit, ale naučit“, jednali otevřeně, jasně, dokázali uznat chybu a „měřili ve všem a všem stejným metrem“.

- **komunikativnost** – Chování, slova a skutky by měly být žáky vnímány tak, jak je opravdu učitel myslí. Neměl by říkat něco, co sám dělá jinak. Respekt vůči jakýmkoliv odlišnostem ve třídě by měl pedagog řešit a hodnotit spravedlivě dle nejlepšího vědomí a svědomí.
- **vyjadřování** – Stručná, odborná a přesná vyjadřovací dovednost je základem právě při vyučování ekonomicky odborných předmětů. Vyjadřovací úroveň učitele zvyšuje účinnost pedagogického procesu zpětnovazebně, tj. vyjadřování žáků se v hodinách ekonomiky musí podobat vyjadřování učitele.
- **organizování** – Řízení výchovně-vzdělávacích činností je důležitou složkou, kteréhokoliv pedagoga. Ten si musí pro splnění vzdělávacích cílů umět vybrat didaktické metody, formy, pomůcky, apod.

Otázky k zamyšlení

Dovedete vysvětlit všechny čtyři výše uvedené specifické požadavky (autorita, komunikativnost, vyjadřování, organizování)? V jakých specifických požadavcích důležitých pro učitele, jenž uplatňujete/budete uplatňovat, máte zatím největší rezervy?

2.3 Rysy osobnosti učitele

Žák je velmi vnímavý zvláště, jestliže považuje učitele za autoritu. **Sleduje** jeho chování, projevy, jednání a vystupování **s cílem nápodoby, ale také kritiky** při různých chybách a nedostacích. Autoritu si pedagog musí vybudovat a mít na paměti, že těžko se získává, lehko se ztrácívá.

Klíčovými rysy osobnosti učitele jsou:

- **tvůrčí práce** – vytváření nových příznivých podmínek, resp. materiálních a duchovních hodnot pro výchovu k tvořivosti. Snažíme se o tvořivost žáka, jejímž výsledkem jsou jevy, postoje, dovednosti, schopnosti, zkušenosti, které v budoucnu uplatňuje nejenom ve školním, ale i pracovním životě.
- **morální postoj** – představa správného jednání, které může být chápáno jako dodržování nepsaných pravidel, mravů a etikety.

- **pedagogický takt** – jasné, přímé, důsledné, ale klidné, přiměřené a otevřené zvládnání respektu mezi žáky a učitelem.
- **pedagogický klid** – soustředění, uvážlivost, klidnost při výchovně-vzdělávacím procesu.
- **pedagogický optimismus** – kladný vztah k optimistickému přesvědčení při vyučování a aplikaci učiva, kterým pedagog demonstruje důvěru ve schopnosti žáků.
- **pedagogická připravenost** – naučené vědomosti, které se nadále procvičují a prohlubují.
- **pedagogické zaujetí** – ne každý je zrozen pro práci učitele, pozitivní a aktivní vztah je základem k úspěšné práci učitele.
- **přístup k žákům** – poznání psychické stránky žáka ve smyslu porozumění jeho potřebám, hodnotám, zájmům, aj.
- **spravedlnost** – sjednocující prvek ve stejném postupu při řešení problémů, hodnocení a vysvětlování v edukačním procesu.

Otázky k zamyšlení

Zamyslete se a zkuste najít pozitivní, ale i negativní rysy osobnosti vašich bývalých učitelů na základní a střední škole. Jaký byl jejich pedagogický takt, zaujetí, morální postoj, přístup k žákům či spravedlnost?

2.4 Styl působení učitele při vyučovacím procesu v ekonomických předmětech:

Kvalita vztahů mezi edukátorem a edukanty hraje velkou roli při formování vztahu žáka k výchovně-vzdělávacímu procesu, tzn. **kladný vztah ovlivňuje kvalitu přístupu žáka k učení**. Učitel kromě své **pedagogicko-psychologické složky** (dovednosti, návyky, vědomosti, pedagogické schopnosti – didaktické, formativní, organizační, percepční, anticipační, vyjadřovací, komunikační, sugestivní, kreativní), **speciálně odborné složky** (ekonomické vzdělání) a **sociální složky** (všeobecné vzdělání, sociální inteligence, společenské a kulturní úrovně) musí mít také dobré charakterové vlastnosti, kterými jsou **citové, mravní rysy, dobrá společenská pověst, vzhled, způsob komunikace, prospěšnou mimoškolní angažovanost**.

Na všech těchto aspektech se poté profilují různé **typy učitelů**, které provádí edukační proces různým stylem:

- **dominantní typ** (přílišná dominance učitele, který rozkazuje, trestá a neumožňuje samostatné projevy žáků),
- **liberální typ** (bez většího vedení a výchovy),
- **demokratický typ** (typ, který si umí třídu řídit stylem, ve kterém jsou obě strany spokojené; dominance a volnost je na srovnatelné úrovni).

Dále můžeme učitele dělit z hlediska **vztahu k teorii a praxi** na:

- teoretický typ,
- praktický typ.

Je vhodné říct si také rozdělení z **pohledu přístupu k výchovně-vzdělávacímu procesu**:

- novátorský typ,
- tradiční typ,
- improvizátorský typ.

Pedagogy můžeme rozdělit také dle **orientace na učivo či osobnost žáka**:

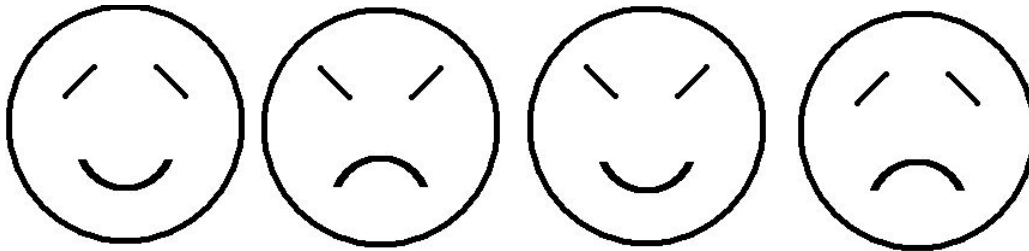
- paidotrop,
- logotrop.

Osobnost učitele rovněž ovlivňuje **temperament**, který učitele také rozděluje:

- choleric,
- sangvinik,
- melancholik,
- flegmatik.

Otázky k zamyšlení

Dokážete k jednotlivým ikonám přiřadit temperament?

Stručně charakterizujte jednotlivé typy učitelů z hlediska stylu učení, vztahu k teorii a praxi, z pohledu přístupu k výchovně-vzdělávacímu procesu, podle orientace na učivo či osobnost žáka a dle temperamentu.

Jaký temperament, který ovlivňuje/bude ovlivňovat vaši osobnost učitele při edukačním procesu, máte vy?

Termín **vyučovací styly** vyjadřuje postoje učitele a žáka k vybraným učebním modelům. Rozlišuje se dominance v rozhodování a řízení edukačního procesu, změna rolí, aktivita, interakce nebo zodpovědnost jak žáků, tak učitele. Příklady těchto stylů jsou:

- příkazový,
- praktický,
- reciproční,
- sebehodnotící,
- nabídkový,
- s řízeným objevováním,
- se samostatným objevováním,
- rozhodování žáka o učivu,
- rozhodování žáka o stylu vyučování.

2.5 Dynamika učitele ekonomických předmětů

Podobnost s učiteli jiných učebních oborů je nasnadě. **Geneze** je obdobná, tudíž stačí pouze zopakovat, že začíná ve fázi **volby profese**. Na řadu přichází **profesionální příprava**, profesionální **pedagogický start**, **profesní adaptace** na sekundárních školách a nakonec **stabilizace**, **vyhasínání** nebo v extrémním případě vyhoření (burnout).

Otázky k zamyšlení

Které rysy osobnosti učitele máte a na kterých budete muset ještě pracovat?

Jste si vědomi svých osobnostních rysů, kterými se prezentujete/budete prezentovat před žáky?

Dovedete objektivně posoudit, jaký jste/budete typ učitele?

Otázky vyžadující písemnou odpověď

Vyhledejte v literatuře příklady vyučovacích stylů a poznamenejte si je do svého bloku.

Jaký máte názor na specifické požadavky na učitele v edukačním procesu? Napadají vás ještě jiné kromě uvedených (autorita, komunikativnost, vyjadřovací a organizační schopnosti)?

Korespondenční úkol

Zapište vlastní osobnostní rysy.

Napište, jak se chováte před žáky, jak se před nimi prezentujete a jak byste se prezentovat chtěli.

V čem byste se chtěli zlepšit a kde nedostatky nemáte, resp. nepocítujete je?

Jaký styl vedení preferujete a proč?

Příklad

Autoritativní, dominantní, příkazový styl vedení se dá využít při výkladu učiva, které vyžaduje přesnost, jasnost a kdy není vhodný samostatný projev žáka, tj. např. při vysvětlování obtížnějšího obsahu (struktura daní, principu DPH, aj.).

Demokratické typy učitelů jsou vhodné pro stmelování kolektivu mezi žáky, ale i vztahu mezi učitelem a žáky.

Shrnutí

V této kapitole jsme si uvedli, že učitel ekonomie je hlavní činitel edukačního procesu, který realizuje edukační cíle. Musí to být profesionál, který je pedagogicko-psychologicky způsobilý, má konkrétní odborné vzdělání a má předpoklady na rozvoj sociální složky osobnosti. Řekli jsme si, že musí dodržovat specifické požadavky, jestliže chce ovlivňovat výsledky edukačního procesu, kterými jsou autorita, komunikativnost, vyjadřovací schopnosti a schopnosti organizační. Vyjmenovali jsme si rysy osobnosti učitele, mezi které patří tvůrčí práce, morální postoj, pedagogický takt, pedagogický klid, připravenost na výuku, zaujetí učivo vyučovat, spravedlnost a kladný přístup k žákům. Pověděli jsme si, že existují různé typy výchovných stylů pro vedení vyučování a stejně tak i didaktických stylů, které vyjadřují postoje učitele a žáka k vybraným učebním modelům.

Slovníček pojmů, klíčová slova

Znaky

Specifické požadavky

Rysy osobnosti

Vyučovací styly

Geneze

Kontrolní otázky

- 4) Charakterizujte učitele jako hlavního činitele edukačního procesu.
- 5) Jmenujte specifické požadavky na pedagogy.
- 6) Zhodnoťte rysy osobnosti učitele.
- 7) Popište vyučovací styly vzdělávacího působení učitele.
- 8) Vysvětlete genezi učitele ekonomických předmětů.

3 Organizační formy vyučování

Cíle studia

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- *definovat a popsat organizační formy výuky podle způsobu organizace, podle zřetele k jednotlivci a kolektivu a z hlediska způsobu plánování výchovně vzdělávací práce školy,*
- *rozlišit a porovnat jednotlivé formy vyučování a umět je vysvětlit*

Průvodce studiem

Máte před sebou téma, které se zabývá organizací vyučovací jednotky. Při jeho studiu vám doporučuji uplatňovat vlastní pedagogické a didaktické zkušenosti, které máte z již jiných vámi vedených předmětů/popř. zkuste analyzovat organizační formy vyučování pedagogů, kteří vás vedou v různých předmětech.

Uspořádání podmínek výuky musí splňovat didaktické zásady. Organizaci vyučovací jednotky ovlivňují vnější a vnitřní podmínky.

Forma výuky se realizuje v určitém místě a čase a lze ji dělit z více hledisek:

- **podle způsobu organizace,**
- **podle zřetele k jednotlivci a ke kolektivu,**
- **z hlediska způsobu plánování výchovně vzdělávací práce školy.**

3.1 Organizační formy vyučování podle způsobu organizace

Základní organizační formy výuky v ekonomických předmětech tvoří podle způsobu organizace:

- **vyučovací jednotka, vyučovací hodina,**
- **praktické vyučování,**
- **exkurze v podniku, ve firmě,**
- **samostatná práce žáků,**
- **distanční výuka,**
- **konzultace, doučování.**

Vyučovací jednotka je základní organizační formou vyučování trvající 45 minut. Vyučovací jednotky jednotlivých předmětů (ekonomika, podniková ekonomika, účetnictví) jsou uspořádány do rozvrhu hodin sestaveného dle učebního plánu. Z hlediska duševní aktivity, resp. pedagogicko-hygienických požadavků je nejvýhodnější předměty náročné na logické myšlení (ekonomika, matematika) zařazovat do druhé nebo třetí vyučovací hodiny.

Vyučovací hodiny by se měly skládat z částí: **úvodní, hlavní a závěrečné**. Vyučovací hodina je dána hlavně cílem a obsahem učiva, které stanovují učební osnovy, zákonitostmi výchovně-vzdělávacího procesu, volbou vhodné vyučovací metody a také konkrétními podmínkami ve třídě.

- **Struktura vyučovací jednotky**, kde se zaměřujeme na **teorii ekonomie** obsahuje **přípravnou část** (pozdrav, prezence, zápis do třídní knihy, zhodnocení aktuálního stavu žáků, motivování) trvající cca 2 minuty, **motivační část** (úvodní vstup do nového vyučovacího předmětu nebo do nového tematického celku, tj. vzbuzování zájmu o daný předmět, resp. téma), **expoziční část** (seznámení žáků s cílem hodiny, výklad nového učiva, shrnutí učiva a jeho stručný zápis) trvající cca 20-25 minut, **fixační část** (opakování a upevnění učiva) trvající cca 5-7 minut, **aplikační část** (upevnění dovedností a aplikace do praxe) trvající cca 5 minut, zadání a vysvětlení domácího úkolu a **závěrečnou část**, která slouží ke zhodnocení průběhu vyučovací hodiny a trvá 1-2 minuty.

Otázka k zamyšlení

Dovedete si stručně aplikovat všechny části struktury vyučovací jednotky (přípravná část, motivační část, expoziční část, fixační část, aplikační část, závěrečná část) včetně minutáže, při které máte vést hodinu, jejíž název je: „Charakteristika daně“?

Praktické vyučování prospívá žákovi rozšířením teoretických znalostí o praktické poznatky. Další možností jsou **exkurze tematické, komplexní nebo mezipředmětové** v reálných firmách. Mohou zde být i podoby předmětu **praxe a cvičení** či **odborného výcviku**.

Příklad

Na obchodních akademiích a školách se teorie podnikové ekonomiky a účetnictví aplikuje na vedení fiktivních firem za použití různých typů softwarů na PC (například v programu Pohoda).

Dobrym příkladem se právě jeví **propojení teorie a praktického cvičení** (viz výše), ve kterých si žáci procvičují nabitě vědomosti např. teorie účetnictví. Snahou pedagogů ekonomických předmětů by mělo být, aby se třída na cvičení rozdělila do více skupin. V praktických cvičeních může učitel dosáhnout svých cílů lépe než v teoretické vyučovací jednotce. Žáci získávají především dovednosti senzomotorické, intelektuální, praktické v rámci ekonomie.

- **Struktura vyučovací jednotky „praktické“ ekonomie** (ekonomie v praxi) obsahuje **organizační část** (pozdrav, kontrola prezence, formální připravenost žáků, přidělení pracovišť, počítačů a pomůcek), **seznámení s cílem cvičení a instruktáž** (formulace cílů, motivace žáků, ukázková instruktáž, upozornění na doporučený postup), **vlastní činnost žáků** (minimálně 50% z celkového času vyučovací jednotky), **převzetí a hodnocení výsledků** (individuální splnění úkolů, posouzení a ověření dosažených výsledků, kontrola pracovního místa a písemného záznamu ze cvičení) a **závěr** (zhodnocení splnění cíle, pochválení či konstruktivní kritika jednotlivců či skupiny).

Jedním z nejvýznamnějších projevů aktivity žáků je samostatná práce žáků, protože má tvořivý charakter. **Sebevýchova a sebevzdělání** rozvíjí u žáků aktivitu, důslednost, soustavnost a samostatnost.

Distanční výuka je organizována pomocí e-learningového vzdělávání v různých podobách. Může mít podobu virtuální výuky, při které se používají headsety a kamery, tj. telekonference, kde je dominantní zvuk i obraz, nebo podobu samostatného studia literatury a dalších zdrojů (základních a doporučených), kterou používáte nyní i vy studenti. K distanční výuce můžeme také přiřadit **korespondenční vzdělávání**, při němž žák na základě písemných pokynů pedagoga, plní korespondenční úkoly. Nedílnou součástí jsou také **work-shopy** (odborné konference, při nichž si žák aktivně osvojuje nové poznatky a postupy) a **autodidakce** (samostatná činnost pomocí různých materiálů a médií s několika didaktickými učebními texty).

Otázky k zamyšlení

*Dovedete si stručně aplikovat všechny části struktury vyučovací jednotky – praktické (ekonomie v praxi), při které máte vést hodinu, jejíž název je: „Výpočet čisté mzdy“?
Lze distanční výuku aplikovat i ve vaší škole/dokázali byste ji zrealizovat?*

3.2 Organizační formy výuky podle zřetele k jednotlivci a kolektivu

Základní organizační formy výuky v ekonomických předmětech tvoří podle zřetele k jednotlivci a kolektivu:

- **individuální vyučování,**
- **skupinové vyučování,**
- **hromadné vyučování,**
- **individualizované vyučování.**

Individuální vyučování řídí jen učitel tak, že pro každého žáka vytváří a stanovuje učivo individuálně. Nevýhodu spatřujeme v nízké efektivitě formy výuky při nedostatečné motivaci žáka. Naproti tomu **skupinové vyučování** klade důraz na vzájemnou spolupráci a aktivitu žáků. Učitel organizuje a radí při samostatné práci žákům ve skupinách (homogenní – podobný výkon, prospěch; heterogenní – různé úkoly, trvalé, proměnlivé) a tím systematicky rozvíjí existující vztahy ve třídě. Žáci se musí učit přizpůsobovat kolektivu, přijímat kritiku, hodnotit názory a navzájem spolupracovat. Při **hromadném vyučovacím procesu** učitel vytváří „stejně“ podmínky pro učení všech žáků, seznamuje žáky s novými učivem, upevňuje a prohlubuje získané poznatky, ale také ověřuje a hodnotí jejich znalosti. Mezi **individualizované formy výuky** patří hlavně soustava daltonská (volnost, samostatnost, spolupráce), puebloská (individualismus), winnetská (zlepšený daltonský systém), které se dají využít i v rámci některých tematických prvků v didaktice ekonomických předmětů. Každý žák v kolektivu třídy má svůj individuální úkol, přičemž činnost řídí učitel.

Otázka k zamyšlení

Jaké organizační formy výuky podle zřetele k jednotlivci a kolektivu využíváte/chtěli byste využívat anebo naopak nevyžíváte/nechtěli byste využívat a proč?

3.3 Organizace výuky z hlediska způsobu plánování výchovně-vzdělávací práce školy

Základní organizace výuky v ekonomických předmětech je ovlivňována z hlediska způsobu plánování výchovně vzdělávací práce školy:

- **učebními osnovami, učebním plánem, učebnicemi,**
- **tematickým plánem, přípravou učitele na vyučovací jednotku.**

Plánování výchovně-vzdělávací práce ekonomických předmětů na střední odborné škole vychází z učebního plánu, osnov a učebnic. Jsou to základní učební dokumenty obsahu vzdělání.

Učební plán – je ministerský dokument schválený MŠMT ČR zpracovaný rámcově, při němž je škola povinna tento plán rozpracovat dle konkrétních podmínek a uvedených zásad do všech ročníků dané odborné školy. V plánu je určena hodinová dotace, která určuje minimální povinný základ daného ekonomického oboru.

Učební osnovy – je ministerský dokument vydaný MŠMT ČR vymezující tematicky obsah vědomostí stanovující rozsah učiva a počet hodin výuky tematických celků učiva v předmětu. Velmi důležitou částí těchto osnov je jejich pojetí, výchovně vzdělávací cíl a rámcový rozpis učiva (+ týdenní a roční počet vyučovacích hodin v ročníku). Součástí osnovy jsou i souvislé ekonomické praxe.

Učebnice – dává žákům didakticky uspořádané učivo v daném předmětu. Základní funkcí učebnice je výchovně-vzdělávací zaměření, které má **motivační** (aktivní učení žáků), **kommunikační** (žák vs. autor textu), **regulační** (soulad s cílem vzdělání, logická posloupnost a didaktická souvislost), **aplikační** (spojení teorie a praxe), **kontrolní a usměrňovací funkci** (zpětnovazební funkce pomocí otázek a úloh). Struktura učebnice by měla mít formu podobnou jako tento učební text, tj. měla by obsahovat základní, doplňující a vysvětlující text, stejně tak by měla splňovat požadavky kladené na obsahovou stránku (odbornost), didaktické uspořádání učiva (posloupnost), jazykovou kulturu (gramatika, stylistika) nebo technické požadavky (členění).

Tematický plán zpracovává učitel na základě učebních osnov a předkládá jej k posouzení předmětové komisi a ke schválení řediteli školy. Vymezuje obsah učiva (tematické okruhy, tematické celky, témata).

Příklad

Obr. č. 2. (převzato Obchodní akademie Praha, Vinohradská, 2012)

Tematický plán pro žáky 1. ročníku studující na Obchodní akademii Praha v předmětu Ekonomika.

EKO, ročník: 1.

Třídy: 1. A, 1. B, 1. C, 1. D

Počet hodin za týden: 4 (1)

Tematické celky:

1. Úvod do studia oboru
2. Ekonomie, ekonomika, mikro a makroprostředí
3. Výrobní faktory a produkční možnosti
4. Podstata fungování tržní ekonomiky, cíle a základy hospodaření
5. Organizace, podnik, právní úprava podnikání
6. Hlavní činnosti podniku
7. Podnikové činnosti, marketing
8. Základy finančního hospodaření
9. Národní a světové hospodářství, hospodářská politika

Časový plán:

Září	Ekonomie, ekonomika, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, statky, životní úroveň,
Říjen	Výrobní faktory, koloběh ekonomiky, tržní mechanismus
Listopad	Podnik, základní ukazatele, zobrazení stavu podniku, výnosy, náklady, zisk, právní formy podnikání
Prosinec	Hospodaření s oběžným majetkem (podrobné rozdělení oběžného majetku)
Leden	Hospodaření s dlouhodobým majetkem (podrobné členění DM)
Únor	Složky řízení, personální problematika, hospodaření se zaměstnanci, výpočet mezd, soc. pojištění
Březen	Podnikové činnosti, základy marketingu, , prodejní činnost
Duben	Hlavní činnost podniku a základní ukazatele, výroba obchod, služby, zánik podniku
Květen	Finanční hospodaření podniku, náklady, výnosy, HV, složení ceny, rozdělení zisku, platební schopnost, platební styk, daně - základní
Červen	Národní hospodářství a jeho ukazatele

Učebnice a další literatura:

- Ekonomika 1 pro OA a ostatní SŠ, autor P. Klinský, O. Münch, vydalo Eduko, 2009 + cvičebnice 1, 2, 3
- Slovník ekonom. pojmů pro SŠ a veřejnost nebo Stručný slovník ekonom. pojmů pro žáky SŠ, Fortuna

Upřesnění podmínek pro hodnocení:

Žák je v každém pololetí školního roku klasifikován na základě:

- zpravidla ústního zkoušení, váha každé známky je 1
- písemných testů váha každé známky je 1
- referátu, aktuality nebo seminární práce, váha každé známky je 1

Celkový počet známek za pololetí se doporučuje 3 – 5.

Klasifikaci stanoví vyučující na základě výpočtu průměru ze všech známek a přihlédne i k celkovému přístupu a aktivitě žáka v hodině v rozsahu do 0,3. Zaokrouhlování se provede podle matematických pravidel.

Podmínky klasifikace v náhradním termínu stanoví vyučující.

Zpracovala: Eva Mullerová.

Projednáno předmětovou komisí dne 15. září 2012

Otázky k zamyšlení

Je důležitější pro výchovně vzdělávací proces žáků učebnice nebo učitel? Má tato otázka jednoznačnou odpověď?

Využíváte/budete využívat klasické učebnice nebo e-učebnice (+ materiály dostupné na internetu), které žákům promítáte/budete promítat na dataprojektoru nebo interaktivní tabuli?

Důležitou součástí přípravy učitele na vyučovací jednotku je rovněž samotná **příprava učitele**. Plánování, cílevědomost a systematičnost jsou v tomto případě zásadním předpokladem kvalitního vedení hodiny. Dokonalá a promyšlená volba výchovně-vzdělávacích cílů, obsahu, metod a forem na základě pedagogických a odborných znalostí učitele souvisí s jeho dlouhodobým a krátkodobým plánováním. Nutností je také vhodný výběr a stanovení základního učiva, které bude i samotné žáky dostatečně motivovat.

Otázky k zamyšlení

Jaké máte zkušenosti s vedením učební jednotky?

Jakou roli hraje aktuálnost učebních pomůcek?

Lze využít při výuce i učebnice vydané před více jak deseti lety a starší?

Vytvářeli jste někdy tematické plány? Jak vypadaly?

Otázky vyžadující písemnou odpověď

Jaká by měla být struktura teoretické a praktické vyučovací jednotky ekonomie?

Jaký máte názor na přípravu učitele? Je nutné aktualizovat své přípravy týdně, měsíčně, ročně nebo vůbec?

Uvedte rozdíly mezi učebním plánem, učebními osnovami a tematickým plánem.

Poznamenejte si to do svého bloku.

Příklad

Obr. č. 3. (Převzato Krpálek, Krpálková, 2012)

Tematický celek (okruh): Podnik a podnikání Téma: Podnikatelský plán						
DIDAKTICKÝ CYKLUS					DIDAKTICKÁ ODBORNÁ PŘÍPRAVA	
čas	název	motivace	metoda	poznámka	činnost učitele	činnosti žáků
3 min.	organizace vyučovací jednotky		řízený rozhovor		kontroluje docházku, zapisuje do třídní knihy nepřítomné žáky a téma	hlásí nepřítomné žáky
2 min.	vstupní motivace	poukázat na právní formy podniků v ČR	motivační vyprávění		motivuje žáky	informují se o právních formách podniků, a proč je důležité se s nimi seznámit
8 min.	aktualizace již dříve osvojeného učiva	dokázat žákům nutnost ovládní teoretických základů	řízený rozhovor	diagnostika	prověřuje a hodnotí vědomosti žáků, opakuje základní pojmy potřebné pro expozici nové látky	reagují a odpovídají na otázky učitele
12 min.	expozice nového učiva	ukázat, že to co žáci umí, jim ulehčuje práci při získávání nových poznatků	výklad, popis, vysvětlování	abstrakce pomocí modelu	vysvětlí a diktuje poznámky	sledují expozici, zapisují si poznámky a odpovídají na otázky
14 min.	upevňování učiva	dokázat žákům, že dostatečně zvládli problematiku	řízený rozhovor, procvičení nové látky	příklady	zadává příklady a sleduje jejich řešení	žáci řeší příklady, ptají se na nejasnosti
3 min.	shmutí	poukázat na to, že učivo není těžké, když jej zvládli během výuky	řízený rozhovor		zadává kontrolní otázky ke zjištění, úrovně osvojení	žáci odpovídají na kladené otázky
3 min.	zadání domácího úkolu	poukázat na fakt, že rutinu získají pouze opakováním nových poznatků	samostatná práce		zadává domácí úkol z nové látky	žáci si zapisují zadání domácího úkolu

Korespondenční úkol

Na základě výše uvedeného příkladu si rozplánujte vaši vyučovací jednotku na vámi vybrané téma a запиšte ji názorně do tabulky.

Shrnutí

V této kapitole jsme si uvedli, že formy výuky se realizují v určitém místě a čase a lze je dělit podle způsobu organizace (vyučovací jednotka, vyučovací hodina, praktické vyučování, exkurze, samostatná práce žáků, distanční výuka, konzultace) a podle zřetele k jednotlivci (individuální, skupinové, hromadné, individualizované vyučování). Vysvětlili jsme si organizaci výuky podle hlediska plánování výchovně-vzdělávací práce školy (učební osnovy, plány, učebnice, tematické plány, přípravy na vyučování).

Slovníček pojmů, klíčová slova

Formy výuky

Způsob organizace

Zřetel k jednotlivci a ke kolektivu

Způsob plánování výchovně vzdělávací práce školy

Kontrolní otázky

- 9) Definujte a popište organizační formy výuky.
- 10) Rozlište a porovnejte jednotlivé formy vyučování.
- 11) Vysvětlete, jaký je rozdíl mezi individuálním a individualizovaným vyučováním?
- 12) Vyhodnoťte, jak se liší struktura teoretické a praktické vyučovací jednotky ekonomie.

4 Vyučovací metody v ekonomických předmětech

Cíle studia

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- *popsat vyučovací metody a umět je vysvětlit na příkladech.*

Průvodce studiem

Máte před sebou téma, u kterého si vysvětlíme vyučovací metody. Popíšeme si různé vyučovací metody, mezi nimi i motivační metody a také způsoby zvyšování motivace žáků.

Jestliže si chceme říct něco o vyučovacích metodách, je nutné, abychom nejdříve pochopili, co metody jsou. **Vyučovací metoda je záměrné uspořádání učiva a činnosti edukátora nebo edukanta směřující k vytyčeným cílům.** Můžeme říct, že metodou je to, jak chceme dospět k vytyčeným výchovně-vzdělávacím cílům. Vyučovací metody dělíme na metody z hlediska forem nebo prostředků. Je totiž žádoucí, aby žáci nejenom naslouchali a dělali si poznámky, ale aby měli možnost vlastní samostatné aktivity a poznávání. Je nutné říct, že jednotlivé vyučovací metody se mohou vzájemně prolínat.

4.1 Metody slovní

Nejdůležitějšími metodami jsou metody slovní, protože **mluvené slovo má svůj obsah a formu.** Pedagog seznamuje žáky s obsahem, různě usiluje o aktivní zapamatování a upevnění vědomostí. Slovní metody se musí rovněž propojit se smyslovým vnímáním a praktickou činností.

Monologické metody

Přednáška – souvislý uspořádaný projev logicky spojující vědecká fakta členěný do úvodní, výkladové a závěrečné části s množstvím schémat, obrázků či grafů (možností jsou také přednášky od samotných žáků v podobě referátů).

Vyprávění – metoda, ve které je učivo žákům podáváno na základě určité dějové linie (umělecké vyprávění, naučné vyprávění).

Vysvětlování – zprostředkovává a objasňuje učivo, předměty a jevy do hloubky, resp. k jádru věci, součástí je popis a dokazování.

Instruktaž – teorii doplňujeme ukázkami praktických činností za účelem dosažení požadovaných dovedností s důrazem na správnost a kvalitu postupu a práce. Dělíme ji na počáteční seznamovací, druhou fixační, třetí uzlovou a poslední kontrolní fázi.

Dialogické metody

Rozhovor – souvislé, tematické, návazné a hlavně aktivní střídání otázek a odpovědí, kdy se učitel ptá a žák odpovídá (rozhovor může být induktivní x deduktivní, zaměřený na upevňování vědomostí, hodnocení žáků, kontrolní nebo katechetický).

Diskuze – žáci hledají společně řešení k zadanému problému.

Dramatizace – předvedení děje nebo příběhu umožňuje lepší pochopení a zapamatování si učiva, např. dramatickou scénkou.

Metody písemných prací

žáci písemně projevují své představy o nových vědomostech, opakují si získané, procvičují učivo a také prověřují své vědomosti a dovednosti pomocí opisu z tabule nebo díky domácím pracím.

Metody práce s učebnicí, knihou a časopisy

studium a tvoření vlastních poznámek z učebnic a knih.

Otázky k zamyšlení

Vysvětlete na příkladu, kdy, resp. u jakého tématu můžete použít metodu monologickou a kdy metodu dialogickou?

Jakou metodu použijete, jestliže budete vysvětlovat tato témata a proč: „Tvorba peněz“, „Vývoj základních ekonomických teorií“ a „Inflace“?

4.2 Metody názorně demonstrační

Žáci **sledují přímo** předváděný **předmět nebo jev**. Mohou jimi rovněž manipulovat. Teoretické vědomosti mohou hned názorně ověřovat a hlavně vidět přímým pozorováním. Podstatnou roli hraje nejenom přímé pozorování skutečnosti, ale také je to nepřímá forma, např. pozorování filmů, obrázků, modelů, technických nákrešů, schémat, aj.

Pozorování účelné, cílevědomé a záměrné vnímání konkrétních postupů, ukázek a modelů, při kterém se fixují a osvojují vědomosti a dovednosti (plánovité x systematické, přímé x nepřímé, krátkodobé x dlouhodobé).

Předvádění cílevědomý, plánovitý a detailně znázorněný postup či ukázka demonstrována díky názorným pomůckám (skutečné předměty, trojrozměrné modely, symbolické zobrazení, pokusy, činnosti).

Příklad

„Proto budiž učitelům zlatým pravidlem, aby všechno bylo předváděno všem smyslům, kolika možno. Totiž věci viditelné zraky, slyšitelné sluchu, vonné čichu, chutnatelné chuti a hmatatelné hmatu; a může-li něco být vnímáno najednou více smysly, budiž to předváděno více smyslům.“ (Velká didaktika, kap. XX, 1954).

Víte, který autor popisoval vyučovací metody již ve své knize Velká didaktika, ze které je citován tento výše uvedený úryvek popisující názorně demonstrační metodu?

4.3 Metody praktické

Vzdělávací a výchovná praktická činnost žáků zvyšuje jejich aktivitu, samostatnost, odpovědnost, ale i vytrvalost. Praktická metoda **rozvíjí efektivně výchovně-vzdělávací proces** a také **zlepšuje schopnost učení se**, resp. trvalejší uchování nových poznatků v paměti žáka. Z hlediska charakteru a zaměření se metody dělí na laboratorní a dílenskou činnost.

Laboratorní činnosti	pokusy řešené samostatně žáky vyžadující potřebné vědomosti, technické a pracovní dovednosti s písemnými, výpočtovými, ale i grafickými výsledky (ověřovací, důkazové, výzkumné laboratorní pokusy).
Dílenská/firemní činnost	získávání vědomostí a dovedností v jiném než školním prostředí, tj. v prostředí firem, organizací, apod. ve třech fázích (teoretické, praktické a kontrolní).

4.4 Metody z hlediska aktivity a samostatnosti žáků

Jsou to metody, které sledují aktivitu a samostatnost žáka při edukačním procesu.

Metody zajišťující aktivitu žáků	zvýšená intenzivní činnost žáka využívající vnitřních sklonnů, úsilí, potřeb či pohnutek pro osvojení vědomostí, dovedností, návyků nebo způsobů chování na pozadí aktivit, které mohou být vynucené, navozené, nezávislé či angažované.
Metody sdělovací	zprostředkování poznatků, vědomostí a dovedností nejjednodušší cestou, kterou poskytuje učitel.
Metody problémové	cílevědomé navození didaktických problémů, při kterých žáci hledají řešení díky svým dříve získaným vědomostem a dovednostem; metoda zvyšuje samostatnost a efektivitu, rozvíjí aktivitu, odstraňuje stereotyp, a posiluje sebedůvěru.

4.5 Metody z hlediska etap vyučovacího procesu

Metody opakování osvojeného učiva	když podmíněná reakce není posilována, dochází k zapomínání, proto se učivo musí cílevědomě opakovat a dostatečně posilovat propojením vědomostí s praxí, usilovat o zájem o obor a navození touhy k dalšímu využití poznatků a dovedností v budoucím povolání.
Metody prověřování a hodnocení žáků	realizace výsledků edukačního procesu pedagoga a žáka (kontrolní, vzdělávací, motivační, výchovná funkce) pomocí ústního (frontální, kombinované zkoušení) a písemného zkoušení. Může jít i o pozorování, jak žák vykonává určitou dovednost.

Příklad

(převzato NUOV, 2015)

Klasifikace ve vyučovacích předmětech s převahou teoretického zaměření.

Výchovně vzdělávací výsledky se klasifikují podle těchto kritérií:

Stupeň 1 (výborný)

Žák ovládá požadované poznatky, fakta, pojmy, definice a zákonitosti uceleně, přesně a úplně a chápe vztahy mezi nimi. Pohotově vykonává požadované intelektuální a motorické činnosti. Samostatně a tvořivě uplatňuje osvojené poznatky a dovednosti při řešení teoretických a praktických úkolů, při výkladu a hodnocení jevů a zákonitostí. Myslí logicky správně, zřetelně se u něho projevuje samostatnost a tvořivost. Jeho ústní a písemný projev je správný, přesný a výstižný. Grafický projev je přesný a estetický. Výsledky jeho činnosti jsou kvalitní, pouze s menšími nedostatky. Je schopen samostatně studovat vhodné texty.

Stupeň 2 (chvalitebný)

Žák ovládá požadované poznatky, fakta, pojmy, definice a zákonitosti v podstatě uceleně, přesně a úplně. Pohotově vykonává požadované intelektuální a motorické činnosti. Samostatně a produktivně nebo podle menších podnětů učitele uplatňuje osvojené poznatky a dovednosti při řešení teoretických a praktických úkolů, při výkladu a hodnocení jevů a zákonitostí. Myslí správně, v jeho myšlení se projevuje logika a tvořivost. Ústní a písemný projev má menší nedostatky ve správnosti, přesnosti a výstižnosti. Kvalita výsledků činnosti je zpravidla bez podstatných nedostatků. Grafický projev je estetický, bez větších nepřesností. Je schopen samostatně nebo s menší pomocí studovat vhodné texty.

Stupeň 3 (dobrý)

Žák má v ucelenosti, přesnosti a úplnosti osvojení si požadovaných poznatků, faktů, pojmů, definic a zákonitostí nepodstatné mezery. Při vykonávání požadovaných intelektuálních a motorických činností projevuje nedostatky. Podstatnější nepřesnosti a chyby dovede za pomoci učitele korigovat. V uplatňování osvojených poznatků a dovedností při řešení teoretických a praktických úkolů se dopouští chyb. Uplatňuje poznatky a provádí hodnocení jevů a zákonitostí podle podnětů učitele. Jeho myšlení je vcelku správné, ale málo tvořivé, v jeho logice se vyskytují chyby. V ústním a písemném

projevu má nedostatky ve správnosti, přesnosti a výstižnosti. V kvalitě výsledků jeho činnosti se projevují častější nedostatky, grafický projev je méně estetický a má menší nedostatky. Je schopen samostatně studovat podle návodu učitele.

Stupeň 4 (dostatečný)

Žák má v ucelenosti, přesnosti a úplnosti osvojení si požadovaných poznatků závažné mezery. Při provádění požadovaných intelektuálních a motorických činností je málo pohotový a má větší nedostatky. V uplatňování osvojených poznatků a dovedností při řešení teoretických a praktických úkolů se vyskytují závažné chyby. Při využívání poznatků pro výklad a hodnocení jevů je nesamostatný. V logice myšlení se vyskytují závažné chyby, myšlení není tvořivé. Jeho ústní a písemný projev má vážné nedostatky ve správnosti, přesnosti a výstižnosti. V kvalitě výsledků jeho činnosti a v grafickém projevu se projevují nedostatky, grafický projev je málo estetický. Závažné nedostatky a chyby dovede žák s pomocí učitele opravit. Při samostatném studiu má velké těžkosti.

Stupeň 5 (nedostatečný)

Žák si požadované poznatky neosvojil uceleně, přesně a úplně, má v nich závažné a značné mezery. Jeho dovednost vykonávat požadované intelektuální a motorické činnosti má velmi podstatné nedostatky. V uplatňování osvojených vědomostí a dovedností při řešení teoretických a praktických úkolů se vyskytují velmi závažné chyby. Při výkladu a hodnocení jevů a zákonitostí nedovede své vědomosti uplatnit ani s podněty učitele. Neprojevuje samostatnost v myšlení, vyskytují se u něho časté logické nedostatky. V ústním a písemném projevu má závažné nedostatky ve správnosti, přesnosti i výstižnosti. Kvalita výsledků jeho činnosti a grafický projev mají vážné nedostatky. Závažné nedostatky a chyby nedovede opravit ani s pomocí učitele. Nedovede samostatně studovat.

4.6 Programové učení

Učivo je rozděleno do několika celků, přičemž se využívá i model zpětnovazebního principu. Probíhá **neustálá výměna informací mezi pedagogem a žákem**, zda-li je učivo chápáno a vysvětlováno bez závažných chyb. Je to proces formující žáky díky programovým učebním prostředkům, který respektuje principy programového učení. Hlavními činiteli ovlivňujícími programové vyučování jsou učitel, podmínky, kurikulum a žáci.

Typy programů učivo zpracované na základě pedagogických a psychologických zásad, které se logicky řadí do ucelených soustav prvků (lineární x větvený program)

4.7 Uplatňování motivačních metod

Motivační metody mají několik projevů, které by se v rámci výchovně-vzdělávacího procesu měly dodržovat:

- motivování (pedagog musí být motivován stejně jako žák),
- úspěch (jestliže vidíme úspěch u žáka, motivuje nás to),
- cíl (je nutné vědět, jak cíle dosáhnout),
- „never ending story“ (motivace nikdy nekončí),
- pokrok (pokrok musí být viditelný),
- vítězství (žáci musí vidět, že se mohou dané učivo naučit), aj.

Otázky k zamyšlení

Jaké metody znáte z praxe?

Setkali jste se některými metodami, které se dnes již nepoužívají?

Hodnotí se žáci přesně dle výše uvedených kritérií nebo mají učitelé tendence ke shovívavosti?

Otázky vyžadující písemnou odpověď

Zapište si uvedené metody včetně jejich charakteristik do svého bloku a stručně je vysvětlete?

Jaké metody a proč by byly nejvýhodnější pro témata v předmětech: fiktivní firma, daně, podniková ekonomika (můžete zaznamenat i více možností)?

Příklad

Jako příklad monologické metody lze uvést referát v předmětu Ekonomika, kde při probírání učiva úvodního tématu „Vznik a vývoj ekonomické teorie a vývoj ekonomického myšlení“ se žáci v průběhu vyučovací hodiny seznámí s podstatou a vývojem ekonomického myšlení, které se utvářelo po dlouhá tisíciletí. Některé ekonomické názory, které formulovali např. Platón, Aristoteles a další filosofové antického Řecka a Říma, mají přitom v určitém smyslu platnost i v současné době (převzato Čadílek, Loveček, 2005).

Shrnutí

V této kapitole jsme se dozvěděli, že vyučovací metoda je záměrné uspořádání učiva, činnosti edukátora nebo edukanta směřující k vytyčeným cílům. Zjistili jsme, že nejdůležitějšími metodami ve vyučování jsou metody slovní, kam patří monologické, dialogické a metody písemných prací. Seznámili jsme se s metodami názorně demonstračními (pozorování a předvádění), s metodami praktickými, metodami z hlediska aktivity a samostatnosti žáků a s metodami z hlediska etap vyučovacího procesu. Řekli jsme si stručně něco o programovém učení a uplatňování motivačních metod.

Slovníček pojmů, klíčová slova

Vyučovací metody

Programové učení

Uplatnění motivačních metod

Kontrolní otázky

- 13) Popište, co je vyučovací metoda.
- 14) Všechny vyučovací metody vysvětlete na příkladech.
- 15) Jak se dělí monologické a dialogické metody?
- 16) U jakých témat z oblasti ekonomie lze využít názorně demonstrační metody.

5 Didaktické zásady v ekonomických předmětech

Cíle studia

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- *vyjmenovat a charakterizovat základní didaktické zásady.*

Průvodce studiem

Máte před sebou téma, ve kterém se budeme zabývat výčtem a charakteristikami jednotlivých didaktických zásad, kterými jsou zásada názornosti, uvědomělosti a aktivity, soustavnosti, přiměřenosti, trvalosti, vědeckosti, spojení teorie a praxe, zpětné vazby a zásady komplexního rozvoje osobnosti žáka.

Didaktické zásady nebo také vyučovací principy jsou **nejobecnější pravidla didaktického procesu**, která musí být respektována, aby byl výchovně-vzdělávací proces účinný. Tato pravidla, normy či zásady se týkají nejen samotného vyučovacího procesu, ale také forem a metod s ním spojených. Je žádoucí tyto principy respektovat z důvodu např. systémovosti, provázanosti, ucelenosti a systematičnosti.

5.1 Zásada názornosti

Zásadu názornosti bychom mohli charakterizovat jako **vzájemné propojení informačních zdrojů s představou** či ukázkou na základě smyslového vnímání dějícího se nejlépe **přímo a bezprostředně**. Je dobré mít na paměti, že názornost je prostředkem nikoli cílem. Osvojené poznatky by měly u žáků aktivovat a vzbuzovat pozornost a pomoci jim k lepší fixaci poznatků. Při uplatňování zásady názornosti je třeba věnovat pozornost zejména zvláštnostem:

- **Z hlediska věku** – Žáci vyšších ročníků mají větší vědomosti, dovednosti a také ekonomické zkušenosti, proto názornost nemusí být tak intenzivní jako u mladších žáků, tj.: čím mladší je žák, tím větší musí být přímá názornost.

- **Z hlediska etap** – Jak již bylo v kapitole o didaktických metodách zmíněno, etapy vyučovacího procesu jsou seznamovací, motivační, aplikační, fixační, kontrolní a hodnotící. Zásadu názornosti aplikujeme ve všech těchto etapách vyučovacího procesu. Při kontrole a hodnocení, zda-li si žák osvojil látku, musí učitel zjistit pomocí zásady názornosti aplikovatelnost učiva na různých grafech, přirovnáních, postupech či schematických nákresech.
- **Z hlediska stupně názornosti** – v pozdějším věku žáka je abstrakce více vyvinuta. Náročnější formy z hlediska stupně názornosti nejsou v pozdějším věku tolik důležité.

5.2 Zásada uvědomělosti a aktivity

Jestliže si žák **uvědomuje podstatu a záměr prováděných činností**, které se dějí pod dohledem učitele odborných ekonomických předmětů, je to předpoklad k aktivnímu a kladnému vztahu k učení se nových věcí – rozvoje vědomostí a dovedností. Citová, volní a rozumová stránka osobnosti žáka je aktivována právě uplatněním této zásady. Memorování žákovi nepřidá tolik, jako učení se s porozuměním a úmyslem. Vnější a vnitřní podmínky (monotónnost, teplo, hluk, výrazná mimika, apod.) nesmí odvádět žáka od pozorného vnímání učiva. Správná motivace jde ruku v ruce s již osvojenými ekonomickými schopnostmi a dovednostmi. Zásada je uplatňována **především při převádění teoretických poznatků do praxe**. Uvědomělost a aktivita musí být brána v potaz zejména v tom kontextu, že se rozvíjí všechny stránky osobnosti žáka pomocí samostatných a odpovědných operací, které vykonává pod dohledem manažujícího (řídícího, organizujícího a kontrolujícího) učitele.

Příklad

Kladný a záporný vliv na žáka (zásada uvědomělosti a aktivity):

<i>+ aktivita žáka</i>	<i>- rodinné prostředí žáka</i>
<i>+ motivace žáka</i>	<i>- puberta</i>
<i>+ osobní rozvoj žáka</i>	<i>- negativní postoj společnosti ke vzdělání</i>

5.3 Zásada soustavnosti (systematičnosti) a cílevědomosti

Podstatou zásady soustavnosti je **promyšlené, logické, systematické a cílevědomé řazení** učiva, které musí být pravidelně předkládáno. Soustavnost se v tomto případě opírá

o vědomosti, které si žáci osvojili již dříve a dále je prohlubují. Systematičnost se prolíná celým vyučovacím předmětem v daném oboru v průběhu let. Pedagog se snaží o propojení teorie s praxí tak, aby žák byl schopen **rozlišit myšlenky a prolínání** v mezioborových či mezipředmětových vztazích, které budou žáci v plné míře potřebovat po ukončení středních škol v pracovním procesu.

5.4 Zásada přiměřenosti a individuálního přístupu

Při této zásadě je nutné zohledňovat věk, zdravotní stav, duševní a tělesnou vyspělost, vstupní úroveň schopností, dovedností a znalostí. Jednoduše řečeno – čím mladší žáci, tím pestřejší formy výuky, konkrétnější učivo či menší obsah a rozsah učiva. Uplatnění zásady přiměřenosti a individuálního přístupu by mělo mít tento postup: **od bližšího k vzdálenějšímu, od lehčího učiva k těžšímu učivu a od jednoduššího ke složitějšímu učivu**. Důležitým předpokladem je, aby žáci chápali dříve naučené učivo. Jen tak lze jejich odbornou úroveň rozšiřovat.

5.5 Zásada trvalosti

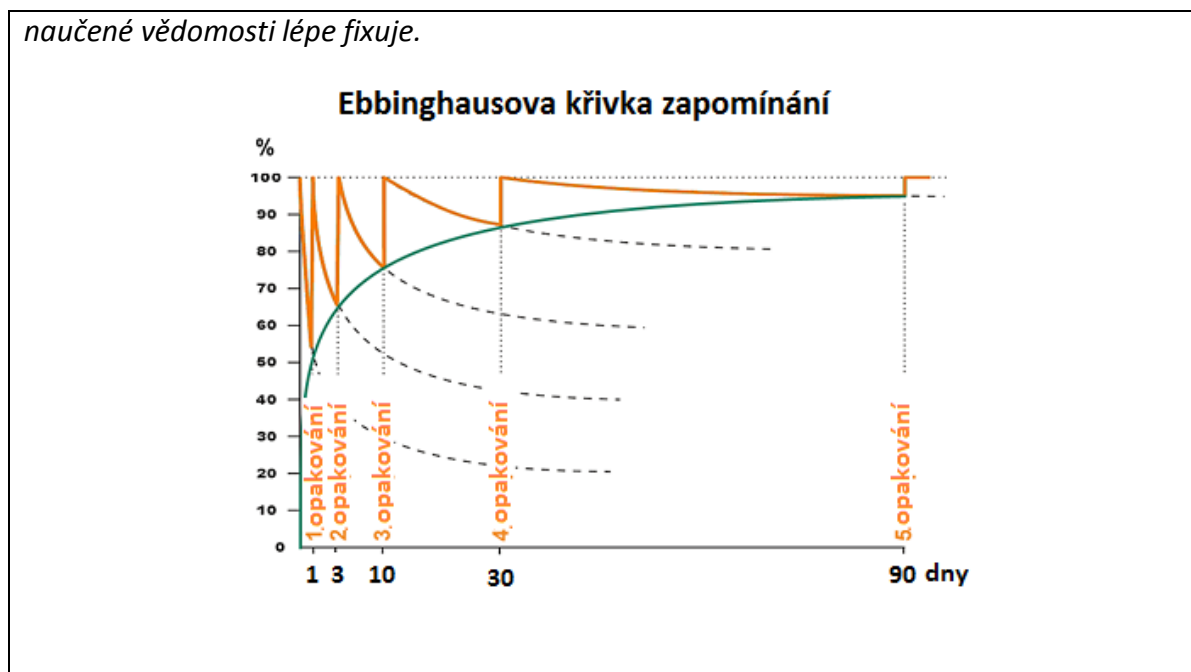
Snažíme se o **pochopení a upevnění učiva a o budování předpokladů** k aplikaci učiva v aktuálních podmínkách. Snahou také je, aby se nynější dovednosti a vědomosti **fixovaly** do paměti žáků. Jen na základě uchovaných vědomostí a dovedností, si mohou vytvářet nové poznatky. Z psychologie si můžeme vybavit a osvěžit témata jako je vliv transferu, křivka zapomínání, motivace, apod. Uplatňování zásad i v tomto případě sehraje významnou roli, poněvadž předpokladem pro správný vyučovací proces je **stálé a trvalé opakování a procvičování**. I při uplatňování zásady trvalosti hraje významný fakt schopnost propojení teorie a praxe. Pouhé memorování učiva totiž nevede k logické zvládnutelnosti a porozumění. Nutností je ovšem i aktivní přístup žáka, jeho zájem o dané téma a chuť a snaha učit se novým věcem.

Příklad

*Zásada trvalosti má své opodstatnění – jak můžeme vidět u názorné **Ebbinghausovy křivky zapomínání** – je proto nutné stálé a trvalé opakování a procvičování.*

Níže na obrázku č. 4 (převzato a doplněno podle www.p2pu.org, 2015) vidíme křivky zapomínání a následné opakování, které proces zapomínání zpomaluje, resp. nově

naučené vědomosti lépe fixuje.

5.6 Zásada vědeckosti

Stále se učící a vzdělávající se učitel, který sleduje aktuální trendy ve vývoji nových ekonomických jevů, problémů a rizik, je nutnou podmínkou pro uplatnění této zásady ve vyučovacím procesu. **Aktuální vědecké poznatky** musí být předány v přehledné formě, obsahu i rozsahu, a přiměřeně věku a dovednostem žáka. Učebnice, s kterými se setkávají jak žáci, tak pedagog, nemusí být vždy aktuální, proto je nutné žákům předkládat doplňující studijní materiály (z časopisů, TV, PC, aj.), které aktuální vědecké poznatky poskytují.

5.7 Zásada propojení teorie a praxe

Spojení informační roviny s rovinou praktickou je výrazným motivačním prvkem pro rychlé učení. Propojení **vizuální**, ale i **auditivní** stránky učení zajišťuje **lepší a trvalejší uchování vědomostí**. Teoretické předměty by měly být vyučovány v návaznosti na praktická cvičení. Školy by měly dávat povinně možnost praktického využití teorie přímo ve firmách a podnicích, kde by žáci své znalosti a dovednosti využili v praxi.

5.8 Zásada zpětné vazby

Zpětnovazební činnost při vyučovacím procesu informuje učitele a žáky, **zda žáci chápou látku**, kterou vysvětluje, **a zda vykonávají přesně úkoly a činnosti**, které jim předkládá. Na základě zpětné vazby může učitel operativně změnit metody, tempo výkladu nebo jinými

slovy učivo vysvětlit znovu. Zásada zpětné vazby má uplatnění i z druhé strany (**od žáků**), kteří se **mohou dotazovat a informovat**, zda vykonávají činnosti správně a zda jejich postup sleduje linii vytyčených vyučovacích cílů.

5.9 Zásada komplexního rozvoje

Pedagog usiluje o rozvíjení poznávací, psychomotorické a postoje složky osobnosti žáka. Komplexní rozvoj by měl **vystihovat vyučovací cíle** a odpovídat jejich **splnění**.

Otázky k zamyšlení

*Jak přistupovat k rozdílné vědomostní a dovednostní úrovni u žáků jedné skupiny?
Jakými cestami se může vyučující informovat o aktuálním ekonomickém dění?
Jaké typy studijních materiálů lze z hlediska zásady vědeckosti při vyučování použít s ohledem na vědomostní úroveň žáků?*

Otázky vyžadující písemnou odpověď

*Uvedte příklady zpětnovazební zásady, a to nejprve z pozice učitele a poté z pohledu žáka.
Co značí zásada vědeckosti? Vyhledejte v odborném tisku, na internetu, v TV, apod.
aktuální možný vývoj inflace, růstu cen, ekonomických změn, aj.*

Korespondenční úkol

Každou výše uvedenou didaktickou zásadu aplikujte na příkladu. Uvedte možné klady, ale i zápory jejich (ne)použití.

Shrnutí

V této kapitole jsme si rámcově vysvětlili, co jsou didaktické zásady neboli vyučovací principy (nejobecnější pravidla didaktického procesu, která se musejí respektovat). Charakterizovali jsme si jednotlivé didaktické zásady. Zásadu názornosti, kterou různě využíváme z hlediska věku žáků, etap vyučovacího procesu a rozsahu názornosti. Zásadu uvědomělosti a aktivity,

kteřá je předpokladem ke kladnému vztahu k učení. Zásadu systematičnosti a cílevědomosti, kteřá je uplatňována v celém edukačním procesu. Zásadu přiměřenosti a individuálního přístupu, při které je důležité zohledňovat věk, zdravotní stav, duševní a tělesnou vyspělost žáka a vstupní úroveň jeho znalostí. Dále zásadu trvalosti, kteřá je důležitá při fixaci učiva, zásadu vědeckosti – sledování aktuálních trendů, zásadu propojení teorie a praxe, zpětnovazební zásady z pohledu učitele i žáka a zásadu komplexnosti rozvoje osobnosti žáka.

Slovníček pojmů, klíčová slova

Zásada názornosti

Zásada uvědomělosti a aktivity

Zásada soustavnosti

Zásada přiměřenosti

Zásada trvalosti

Zásada vědeckosti

Zásada propojení teorie a praxe

Zásada zpětné vazby

Zásada komplexního rozvoje osobnosti žáka

Kontrolní otázky

17) Vyjmenujte základní didaktické zásady.

18) Dovedete všechny didaktické zásady charakterizovat?

6 Obsahová struktura ekonomického předmětu

Cíle studia

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- vysvětlit uspořádání učiva v ekonomických předmětech,
- rozčlenit výchovně-vzdělávací cíle ekonomiky,
- shrnout obsahovou strukturu předmětu ekonomika.

Průvodce studiem

V tomto tématu se dozvíte informace o uspořádání učiva. Výchovně-vzdělávací cíle ekonomického předmětu by měly rozvíjet zejména níže uvedené dovednosti, kterým se věnuje kapitola 6.2. Obsahovou stránku by bylo vhodné porovnat s jakoukoliv učebnicí ekonomiky, která se tomuto tématu věnuje.

Ekonomické předměty se vyučují na všech typech středních odborných škol, na obchodních akademiích, lyceích i odborných učilištích. V každé škole jsou však jiné osnovy, tzn. různé cíle vzdělávání, obsah a uspořádání učiva, pojetí vyučovacího procesu, didaktické metody, ale i učební pomůcky. V závislosti na typu školy se ekonomické disciplíny vyučují od jednoho do čtyř let, tj. po celou dobu studia. Vyučování ekonomiky musí dbát **na základní rozvoj ekonomického myšlení s ohledem na zvyšování efektivity a hospodárnosti výuky.**

6.1 Uspořádání učiva

Uspořádání učiva má dva typy. Lineární a koncentrické uspořádání.

- **Lineární uspořádání**

Časové navazování tematických celků, témat a částí do jedné řady. Smyslem lineárního uspořádání je, že učivo je zmíněno pouze jednou a dále už se neobjevuje ani nerozšiřuje. Jestliže není mezi tematickými celky velká provázanost, ani souvislost, je právě toto uspořádání vhodným nástrojem. V dalších již nenavazujících tématech se předešlé učivo jen

opakuje a upevňuje; hlavním prvkem je učivo nové. Výhodou je úspora času, nevýhodou rychlejší zapomínání.

- **Koncentrické uspořádání**

V rámci edukačního procesu ekonomických předmětů je koncentrické uspořádání velmi častým a vhodným uplatněním z důvodu lepší fixace a trvalého opakování, při kterém stávající učivo dále rozšiřujeme a prohlubujeme. Výhodu spatřujeme v trvalejším uchování nového učiva, nevýhodou se zdá menší zařaditelnost tematických celků.

Otázka k zamyšlení

<i>Jaké ekonomické téma byste mohli uspořádat lineárně a jaké koncentricky?</i>

6.2 Výchovně-vzdělávací cíle ekonomiky

Výchovně-vzdělávací cíle ekonomického předmětu by měly rozvíjet dovednosti zejména v těchto oblastech (Asztalos, Králová, 2003):

- **práce s informacemi** (využití informačních zdrojů, orientace v médiích, odhad stavu a vývoje ekonomiky),
- **právní úprava podnikání** (orientace v právu, zakládání živností, zakládání obchodních společností, orientace v daňových zákonech),
- **evidence** (evidování krátkodobého, dlouhodobého majetku, materiálu, zaměstnanců, kalkulace nákladů, rozpočtu, orientace ve firemních dokladech),
- **ekonomické výpočty** (kapacita, tvorba ceny, spotřeba materiálu, velikost zásob, potřeby zaměstnanců, rentabilita, investice, úroky, ukazatele finanční analýzy, výpočty daní – DPH, spotřební, příjmové, sociální a zdravotní pojištění),
- **ekonomická orientace na trhu práce** (průzkum trhu, činnosti bankovních institucí a bank, vztahy mezi náklady, výnosy a hospodářským výsledkem),
- **mezinárodní obchod** (politika zahraničního obchodu, propojení mezioborových souvislostí s ekonomikou).

Některé **vědomosti** (konkrétní a abstraktní) mají podobu definic, jiné jsou terminologické. Jestliže si žák má vědomosti uchovat, je nutné, aby si je osvojoval s porozuměním. Nejdůležitější se jeví ty ekonomické vědomosti, které jsou podstatné, zákonité, které mluví o souvislostech a vztazích. Tabulky, grafy a normy bychom mohli doplnit do neelementárních vědomostí. Pedagog musí logicky a věcně jednotlivé prvky uspořádat tak, aby je byl žák schopen pochopit komplexně a v souvislostech.

Dovednosti, které žák získá, jsou nadstavbou vědomostí. Praktičnost je předpokladem k užití teoretických vědomostí. Právě na základě vědomostí se teorie skloubí s praxí. Známe dovednosti intelektuální, motorické, pracovní a smíšené. Čím více vědomostí a dovedností ovládneme a čím více je máme zautomatizované, tím je pro nás snazší učit se vědomostem novým.

Postoje jsou dalším cílem ekonomického vzdělání. Definují stanovisko, které zaujímáme k jednotlivým ekonomickým vztahům.

Otázka k zamyšlení

Dokážete charakterizovat pojmy: schopnost, dovednost a postoj?

6.3 Obsah učiva rozdělený do tematických celků

Ekonomické disciplíny se na obchodních akademiích většinou vyučují ve dvou etapách. V základní a v nadstavbové. V základní se vyučují primární ekonomické znalosti ekonomie a v nadstavbové se rozšiřují vědomosti do dalších samostatných předmětů (daně, management, bankovníctví, marketing, podniková ekonomika, apod.).

Obsah učiva, jak bylo výše zmíněno, musí brát v potaz věk žáků, jejich přístup k učení, rozumovou stránku osobnosti, schopnosti chápání složitějšího učiva, tzn. v první fázi jsou učitelem probírána ta témata, která mají za úkol žáky seznámit se základy ekonomiky. V další fázi se již učitel věnuje složitějším ekonomickým poznatkům a předmětovému prolínání mezi dalšími ekonomickými disciplínami.

První fáze okruhů **základních tematických celků**, které by se měly vyučovat v ekonomii (Asztalos, Králová, 2003):

- cíle a základy hospodaření (potřeby, statky, výrobní faktory, tržní hospodářství dělba práce),
- podnik a podnikání (organizace, obchodní společnosti, živnosti, založení a zrušení podniku, řízení podniku),
- podnikové činnosti (marketing, oběžný majetek, materiál, dlouhodobý majetek, zaměstnanci, nákup, výroba, prodej),
- hospodaření podniku (náklady, výnosy, daně, platební schopnost).

Druhá fáze okruhů **nadstavbových tematických celků**, které by se měli vyučovat v ekonomii (Asztalos, Králová, 2003):

- hospodářství národní a světové (uspořádání, velké podniky, mezinárodní obchod, EU),
- marketing (plán, průzkum, produkt, cena, distribuce, propagace),
- zásobování (zásoby, logistika, rychlost obratu, spotřeba, skladování),
- dlouhodobý majetek (kapacita, využití, investice, financování, leasing),
- lidské zdroje (plány, potřeby, výběr, přijímání, hodnocení, mzdy),
- finanční trh (peníze, úroky, banky, služby bank, pojištění, investice, burza),
- daně (soustava, přímé, nepřímé daně),
- financování podniku (náklady, výnosy, kalkulace, rozpočetnictví, cash-flow),
- hlavní činnost podniku (výrobní proces, obchod, služby),
- prodej (plánování, jednání, smlouvy, dodávky, kupní smlouvy),
- management (rozhodování, plánování, organizování, motivace, kontrola),
- hospodářská politika (magický čtyřúhelník, hrubý domácí produkt, měnová politika státu).

Všechny tyto výše znázorněné tematické okruhy se musí v rámci ekonomického předmětu vyučovat. Je pak pouze na škole, na oboru či ŠVP v jakém rozsahu, jakými metodami a pomocí jakých zásad se bude obsah učiva předávat. V dnešní době jsou učebnice ekonomie koncipovány tak, že samy odpovídají osnovám těchto předmětů.

Otázky k zamyšlení

Zkuste rozlišit a poté vyjmenovat tematické celky, které by se vyučovaly lineárním a koncentrickým uspořádáním?

Co vše budete na střední škole vyučovat např. v tematickém celku lidské zdroje, daně a marketing?

Otázky vyžadující písemnou odpověď

Zapište si všechny části základních tematických celků.

Shrnutí

V této kapitole jsme si uvedli, že obsah učiva můžeme vyučovat pomocí lineárního nebo koncentrického uspořádání. Dozvěděli jsme se, že výchovně-vzdělávací cíle ekonomiky by měly rozvíjet práci s informacemi, právní úpravu podnikání, evidenci, ekonomické výpočty, orientaci na trhu práce a umět vysvětlit souvislosti mezinárodního obchodu. Rozdělili jsme si obsah učiva ekonomie do dvou tematických celků.

Slovníček pojmů, klíčová slova

Lineární uspořádání

Koncentrické uspořádání

Obsah učiva

Dovednosti

Schopnosti

Postoje

Kontrolní otázky

20) Vysvětlete uspořádání učiva v ekonomických předmětech.

21) Rozčleňte výchovně-vzdělávací cíle ekonomiky.

22) Shrňte obsahovou strukturu učiva ekonomie rozdělenou do tematických celků.

Seznam použité literatury

ASZTALOS, O. *Oborová didaktika ekonomických předmětů*. Praha: VŠE, 1992. ISBN 80-7079-063-6.

CEMPÍREK, V. *Oborová didaktika ekonomických předmětů* [online]. Pardubice, 2000. Dostupné z: www.upce.cz/fcht/kf/pedagog-studium/obor-didaktika.doc [citované 28.5.2015].

ČADÍLEK, M., LOVEČEK, A. *Didaktika odborných předmětů* [online]. Brno: PdF Masarykovy univerzity v Brně, 2005. Dostupné z: boss.ped.muni.cz/vyuka/material/puvodni/skripta/dop/didodbpr.pdf [citované 28.5.2015].

DRAHOVZAL, J., KILIÁN, O., KOHOUTEK, R. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-35-4.

KRÁLOVÁ, A., ASZTALOS, O. *Didaktika ekonomiky I. Díl*. Praha: VŠE, 2003. ISBN 80-245-0482-0.

KRPÁLEK, P., KRPÁLKOVÁ, K. *Didaktika ekonomických předmětů*. Praha: Oeconomia, 2012. ISBN 978-80-245-1909-8.

Další doporučená literatura:

DVOŘÁČEK, J. *Kapitoly z etiky*. Praha: Oeconomica, 2004. ISBN 80-86855-00-7.

KRÁLOVÁ, A. *Příklady k didaktice ekonomie a účetnictví: materiály ke cvičení*. Praha: Oeconomia, 2006. ISBN 80-245-1119-3.

MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu. Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-581-6.

ROTPORT, M. *Didaktika předmětu ekonomické teorie*. Praha: VŠET, 1999. ISBN 80-7079-071-7.

ROTPORT, M. a kol. *Didaktika základů účetnictví*. Praha: Oeconomia, 2011. ISBN 978-80-245-1837-4.

Název: Didaktika ekonomie
Autor: Mgr. Jaromír Tomčík
Vydavatel: Societas Scientiarum Olomucensis II.
Křížkovského 10, Olomouc
Olomouc 2015

ISBN: 978-80-87533-13-0